

Oud geleerd, jong gedaan!

Op een van mijn vele stroomtochten over het internet kwam ik de website tegen van Jorma Koskinen 'de Citruspages' (<http://citruspages.free.fr/home.html>). Zeer leerzaam voor iemand die iets wil weten over citrusplanten. Via deze site kwam ik een aantal oude boeken over citrusen en andere kuitplanten op het spoor.

Volgens de Nederlandse wet zijn boeken waarvan de schrijver meer dan 70 jaar geleden is overleden rechtenvrij. Voor organisaties is dit 70 jaar na het eerste verschijnen. Vooral universiteiten zijn al een aantal jaren bezig om hun oude boeken te digitaliseren en toegankelijk te maken voor belangstellenden in de hele wereld.

Een voordeel van veel van die oude boeken is dat zij stammen uit het tijdperk van voor de fotografie. Ook toen was een afbeelding meer waard dan 1000 woorden, maar moest men noodgedwongen zijn toevlucht zoeken in botanische tekeningen. Al is de tekst van die oude boeken soms achterhaald, de botanische tekeningen zijn vaak een lust voor het oog. Er moet echter worden opgemerkt dat sommige tekenaars beter waren dan andere op het gebied van botanisch tekenen. Er zijn ook voorbeelden van boeken die uitsluitend tekst bevatten, zoals *Traité du Citrus* uit 1811.

Volkamer is een bekende vroege auteur op het gebied van citrusen. Zijn 3 meesterwerken zijn maar beperkt toegankelijk: die uit 1713 in het latijn, en die uit 1708 en 1714 in oud Duits. Naast inleidende artikelen over het houden van citrusen, is het vooral een overzicht van citrusen (en enkele andere 'kuitplanten') die hij aantrof bij zijn reizen in Italië. De afbeeldingen (in zwart-wit) zijn bijna altijd een combinatie van een landhuis en een bij het landhuis aangetroffen citrus. Zoals dat vaak gaat met oude boeken zijn ze inmiddels zeer duur. Vaak kan men er toch nog extra geld aan verdienen door de afbeeldingen eruit te snijden en apart te verkopen. (Zo doen de boeken € 50.000 tot 100.000 per stuk en de afbeeldingen wel € 1000 tot 2000 per stuk). De meer dan 100 oorspronkelijke zwart-wit gravures uit ieder deel zijn later vaak ingekleurd. Dank zij de afbeeldingen van die ingekleurde gravures van veiligheidsites hebben we de digitale boeken kunnen voorzien van gekleurde afbeeldingen, zij het dat de resolutie van sommige afbeeldingen wel te wensen overlaat. Interessant daarbij is dat bij het inkleuren soms ook een eigen invulling werd gegeven:



9. en 10. Apocynum



De eerst en tweede afbeelding ogen anders door een andere inkleuring.



9. Limon



10. Limon

Zoals in de derde en vierde afbeelding is te zien werd er ook wel meer dan de kleur gewijzigd!

N.B.: de Arabische cijfers bij de afbeeldingen verwijzen naar de nummering van de boeken zoals onderaan dit artikel weergegeven, romeinse cijfers verwijzen naar het deel uit een serie.

Nog net iets ouder is het Nederlandse boek over citrusen: ‘Nederlandtze Hesperides’ uit 1676, geschreven door de Jan Commelyn, directeur van de Hortus in Amsterdam. Niet alleen de platen maar ook de teksten van dit boek zijn vaak nog relevant. In de ‘Voor-reden’ legt hij uit dat het doel van het boek ‘publieksvoorlichting’ is, zij het dat het publiek in die tijd wel wat meer elitair was dan voor onze vereniging geldt:

“.....overmidts deze Oeffeningh hier te Lande by veel voortreffelijke Perzoonen werdt by der handt gevat, die het, door eigen onkunde, op haar Hoveniers laten aankomen, by welke zelf de kennisse zeer mager is.”

In deze oude boeken wordt ook beschreven hoe men in de 17^e eeuw de kuuipplanten de winter door kreeg. Soms werd ieder jaar een gebouw opgebouwd om de bomen die in de volle grond stonden, om dat gebouw het volgende voorjaar weer af te breken. Omdat zo’n gebouw niet was voorzien van ramen moesten telkenmale wanneer de temperatuur boven het vriespunt bleef delen worden verwijderd om licht toe te laten. O.m. in Nederland ontstonden eerste oranjerieën:



9. Pomeranssenhaus



- 1. Winter-plaats in Leyden



- 1. Winter-plaats van J. Commelyn

Een ander bekend boek over citrusen is: 'Histoire Naturelle des Orangers' uit 1818, geschreven door Antoine Risso en Alexandre Poiteau. Zij behandelen de 'Orangers, Bigaradiers, Cédratiers en Limoniers':



Er waren in het verleden nog meer gedigitaliseerde boeken over citrusen op het internet te vinden, maar helaas voldoen die niet aan de criteria om als rechtenvrij te worden aangemerkt. Het bekendst is misschien wel 'The Citrus Industry'. Van de oorspronkelijke 5 delen zijn sommige nog 2^e hands te koop via eBay of zelfs met goed zoeken in digitale vorm te vinden op het internet.

Zoektochten (of rooftochten?) in de Oost en de West brachten ook een aantal boeken voort over o.m. wat wij nu kuuipplanten zouden noemen: 'Afbbeeldingen van zeldzaame gewassen' uit 1775 en 'Flore d'Amérique' uit 1843. Ook in 'Den Nederlandtsen Hovenier' uit 1699 zijn een paar pagina's geweid aan "Oranje-boomen", het begin van een deel waarin meerdere kuuipplanten zijn beschreven.



7. *Jasminum grandiflorum*



2. *Spondias mombin*



5. Oranje stoove

Sydenham Edwards redigeerde vanaf 1815 gedurende 33 jaar 'The Botanical Register'. Ieder jaar kwam er een nieuw deel uit met een paar honderd artikelen over planten 'die nieuw waren' in Engeland. Naast veel vaste planten en zo, werden er ook heel veel kuuipplanten opgenomen:



3. I *Passiflora laurifolia* -



X *Plumeria rubra*



- V *Acacia alata*

Helaas was er in die tijd kennelijk ook een drang om jezelf te vereeuwigen door een plant jouw naam te geven. Later bleek nogal eens dat die naam foutief was. (Jorma Koskinen heeft overigens ook een goed overzicht op zijn website staan van de regels voor een juiste naamgeving:

<http://citruspages.free.fr/classification.html>).

In Frankrijk werd vanaf 1828 gedurende 6 jaar 'La Flore et la Pomone Francaises' uitgegeven. Ieder deel bevat een verzameling beschrijvingen en afbeeldingen van tuinplanten en fruitbomen en -struiken die in Frankrijk thuis inheems zijn of ingeburgerd.



6. I: *Poires*



I: *Campanules*



IV: *Amandier Pêcher*



V: *Chêne a gros fruit*

In de verzamelingen gedigitaliseerde boeken kwam ik nog veel meer oude boeken tegen over pomologie, de leer van het fruit en de fruitsoorten.

Ik vindt digitale boeken handig, en soms kan ik wanneer ik op mijn laptop door zo'n digitaal boek met vergeelde bladzijden blader mij inbeelden dat ik de aparte mufte geur van een oud boek kan ruiken, maar er gaat voor mij toch niets boven bladeren door en lezen in een 'papieren' boek. De totale verzameling heb ik gepubliceerd op mijn website. (<http://www.pari-daeza.nl/downloads.htm>) De

meeste zijn opgenomen als word-document. Als u beschikt over een printer die tweezijig kan afdrucken kunt u zo'n boeken als een verzameling katernen van 4 vellen met 16 bladzijden A5. Omdat oude boeken vaak grof werden gesneden bij het inbinden zijn de teksten en afbeeldingen vaak relatief klein op de pagina's gedrukt. Om de A5 pagina's toch leesbaar te houden zijn scans van de pagina's bijgesneden en soms iets vervormd om ze zo duidelijk mogelijk in het word document op te nemen. Voor de puristen onder u zit er niets anders op dan de originele scans op het internet op te zoeken. Een belangrijke bron is de Biodiversity Heritage Library.

[\(https://www.biodiversitylibrary.org/\)](https://www.biodiversitylibrary.org/)

Ik wens u veel plezier met deze 'oude boeken', waar wij 'jonkies' nog veel van kunnen leren:

1. Commelyn, J. (1676). *Nederlandtze Hesperides*. Amsterdam.
2. Denisse, É. (1843). *Flore d'Amérique*. Bordeaux.
3. Edwards, S. (1815 - 1847). *The Botanical Register, deel I t/m XXXIII*. Londen.
4. Gallesio, G. (1811). *Traité du citrus*. Parijs.
5. Groen, J. van der (1699). *Den Nederlandtsen Hovenier*. Amsterdam.
6. Jaume Saint-Hilaire, J. (1828 - 1833). *La Flore et la Pomone Françaises, deel I t/m VI*. Parijs.
7. Meerburgh, N. (1775). *Afbeeldingen van zeldzaame gewassen*. Leiden
8. Risso, A. J. & Pierre Antoine Poiteau (1818). *Histoire Naturelle des Orangers*. Parijs.
9. Volkamer, J. (1708). *Nürnbergische Hesperides*. Nürnberg.
10. Volkamer, J. (1713). *Hesperides Norimbergenses*. Nürnberg.
11. Volkamer, J. (1714). *Continuation der Nürnbergischen Hesperidum*. Nürnberg.